

פרשת יתרו

זכר השבת והכנתה

זכר השבת – שמאי והלל

בפרשתנו אנו קוראים על עשרת הדברות, שבתוכם ישנו הציווי על זכירת השבת: "זכור את יום השבת לקדשו"¹. על האופן הראוי לזכירת השבת נחלקו הלל ושמאי:

"תניא, אמרו עליו על שמאי הזקן: כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת, מצא בהמה נאה אומר זו לשבת, מצא אחרת נאה הימנה מניח את השנייה ואוכל את הראשונה. אבל הלל הזקן מידה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים, שנאמר: ברוך ד' יום יום"².

בספרי ההלכה מובא שאף על פי שבדרך כלל ההלכה נפסקת כבית הלל – במקום זה נפסקה ההלכה כבית שמאי. יתר על כן, אף הלל מודה כאן שמידת שמאי עדיפה, אלא שמידה אחרת הייתה עמו, וכך ב'משנה ברורה':

"והסכימו הרבה פוסקים שגם הלל מודה שכדברי בית שמאי עדיפה טיפי, אלא שהיה בוטח בד' שבוודאי יזמין לו לשבת מנה יפה משאר הימים, וכדי לחזק מידת בטחונו היה נוהג כן, אבל בשאר כל אדם שאין בטחונו חזק כל כך גם הוא מודה דכשמאי עדיפה טפי"³.

בפירוש הפסוק: "זכור את יום השבת לקדשו" הביא רש"י רק את מנהגו של שמאי, וביאר שזהו פירושה של זכירת השבת: "תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת". הרמב"ן הקשה על רש"י וטען שמנהגו של שמאי הוא דעת יחיד, ופירש את הפסוק באופן שונה: "שהיא מצווה שנזכור תמיד בכל יום את השבת שלא נשכחה ולא יתחלף לנו בשאר הימים".

האחרונים יישבו את שיטת רש"י בדרכים שונות. הרא"ם חילק בין חפץ לבין אוכל, כאשר לגבי החפץ יש מצווה לשמרו לשבת, כשמאי, ואילו לגבי האוכל יש לומר: 'ברוך ד' יום יום', כהלל. המהר"ל (בגור אריה) תירץ באופן שונה, וחילק בין חפץ שאין בו צורך בחול לחפץ שיש בו צורך בחול, כאשר לגבי הראשון יש מצווה לשמרו לשבת, כשמאי, ואילו לגבי האחרון יש לומר: 'ברוך ד' יום יום', כהלל⁴.

¹ שמות כ, ז.

² ביצה טז ע"א. אמנם בגמרא במקום אחר מובא שגם הלל נהג להתכונן לשבת – בחפיפתו את ראשו (שבת לא ע"א).

³ מ"ב אר"ח סי' רנ ס"ק ב.

⁴ שמות שם.

בכוח ובפועל

שורש מחלוקתם של הלל ושמאי מתבאר על פי יסודו של הרב זוין, ששרטט קו החורז את מרבית מחלוקותיהם ברחבי התלמוד. קו זה מתבסס על החלוקה שבין היסודות 'בכוח' ו'בפועל': ה'בכוח' מתייחס לרובד הנסתר של המציאות, לפוטנציאל הנעלם המגולם במצב הנוכחי, ואילו ה'בפועל' מתייחס אל הרובד הגלוי של המציאות הנתון למול עינינו.⁵

כך מתפרשת, לדוגמה, מחלוקת בית שמאי ובית הלל בשאלת הקדימות בבריאת העולם: "בית שמאי אומרים שמים נבראו תחילה, ובית הלל אומרים ארץ נבראה תחילה"⁶. שמים וארץ הם בחינת מחשבה ומעשה, כאשר בשמים כל מחשבה היא כבר מעשה, וכזו הייתה האמירה האלוקית בבריאת העולם שלא נצרכה למעשה, ואילו בארץ כדי ליצור מציאות לא די באמירה, אלא נדרשים גם לביצוע פעולות ממשיכות. המחשבה היא ה'בכוח' של המציאות, התכנית, ואילו המעשה הוא ה'בפועל', ההוצאה לפועל של המחשבה. לפיכך: בית שמאי האוחזים ברובד הנעלם של המציאות, בכוח, מקדימים את השמים לארץ, ואילו בית הלל האוחזים בפן הגלוי של המציאות מקדימים את הארץ לשמים. מכאן אנו באים לסוגיית ההכנה לשבת, בה אנו עסוקים, שבה נחלקו שמאי והלל עצמם. אצל שמאי כל השבוע מהווה הכנה לשבת, ואכן כך הוא נוהג בו. מפני שגם אם בפועל ימות החול הם הגלויים, הרי ש'בכוח' מסתתר בהם פוטנציאל שבתי שייגלה בהגיעה השבת. הלל, לעומת זאת, אוחז בממד הגלוי, ב'בפועל', ועל כן הוא מחזיק בברכה המתגלית בכל יום ויום, וקורא: 'ברוך ד' יום יום'.

על פי יסוד זה מוסברת אמירת המקובלים שלעתיד לבוא תהא הלכה כבית שמאי.⁷ זאת משום שאז, לעתיד לבוא, כל מה שטמון ונסתר במציאות בבחינה של 'בכוח' – יצא אל הפועל הגלוי. על פי זה, בעומק הדבר, העולם הזה הוא למעשה כולו כהכנה לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת, שאז תהפוך המציאות ליום שכולו שבת.⁸ עצם יסוד ההכנה הוא 'שמאי',

---

⁵ ראה 'לאור ההלכה', 'לשיטות בית שמאי ובית הלל'. וכבר קדמו המהר"ל בחידושי אגדות שבת כב (הודפס לאחר פטירתו של הרב זוין).

זוגיות זו, של 'בכוח ובפועל', מקיפה את הבריאה כולה, ולמעשה כל מה שקרוי בפינו 'מציאות' יש להגדירו האם הוא 'בכוח' או 'בפועל', וההשלכות לכך רבות. הבריאה כל הזמן מתפתחת, ולאמיתו של דבר, כל מצב המתפתח ומתחדש בפועל – כבר היה טמון קודם לכן 'בכוח'. כך יסוד הזמן מושתת על חלוקה זו בין 'בכוח לבפועל', ומכאן נובעת החלוקה בין עבר, הווה ועתיד, כאשר העתיד יוצא אל הפועל מן העבר. ממילא ביחס לאינסוף האלוקי, הנעלה מהזמן, לא תיתכן חלוקה זו בין 'בכוח' לב'פועל', כיוון שכל מה שעבורנו הוא רק 'בכוח', כלפי שמאי הוא כבר 'בפועל'. ראה שיחה לפרשת מקץ.

⁶ חגיגה יב ע"א.

⁷ ראה 'לאור ההלכה' שם.

⁸ וראה משך חכמה עמ' עב. וראה עוד ב'קדושת השבת' עמ' סו – מהו גדר ההכנה לשבת, הכנת הקדושה כמפורט או לשם שמים בכלל, ומתוך זה נזכה לשבת. וראה 'בני ישכר' שבת מאמר י, ו'קונטרס השבת' עמ' נט.

מפני שהוא נובע מהאחיזה ב'בכוח'. לכן כל השבוע הוא הכנה לשבת, וכל העולם הזה הוא הכנה לעולם הבא – כי הפוטנציאל השבתי קיים בהם. לפי ההכנה כך הקבלה, וכשם שלשבת זוכה האדם לפי הכנתו אליה – כך לעולם הבא זוכה האדם כפי הכנתו אליו. השירים הגדולים עולים על פי ההכנה, וכך על שבת שלעתיד אנו שרים, כתוצאה מההכנה אליה: "מזמור שיר ליום השבת", ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

ט"ו בשבט

יסודות אלו מקנים ממד של עומק גם למחלוקת נוספת של בית שמאי ובית הלל:
"באחד בשבט ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי; בית הלל אומרים בחמישה עשר ב'".⁹

למחלוקת זו ישנן משמעויות פשוטות, אך כעת נעסוק במשמעותה הפנימית. עניין זה של ט"ו בשבט – אין כמוהו להדגמת יסודות ה'בכוח' וה'בפועל', ביחס שבין העץ לפירותיו. העץ הוא היסוד הקיים, ההווה, שברובד הגלוי אין בו פירות, אך הם אכן טמונים בו 'בכוח', ועתידיים להתחדש ולצאת בעתיד אל הפועל. תהליך זה של יציאת כוחו של העץ אל הפועל מתחיל להתרחש בחודש שבט, אך נחלקו בית שמאי ובית הלל בנקודה המסוימת בה ניתן לאחוז בו. בית שמאי האוחזים ב'בכוח' הטמון במציאות – רואים כבר בראש חודש, בהתחלה, את כל העתיד הצפון. כלבנה המתחדשת בראש חודש, שאמנם נראית רק כנקודה אחת קטנה אך ממנה עתיד להיגלות העיגול השלם. לכן, על פי שיטתם, כבר באחד בשבט ניתן לציין את ראש השנה לאילן. לעומת זאת בית הלל, האוחזים ב'בפועל' וממתינים לו, מתמקדים בנקודת השיא של החודש – בט"ו בשבט, שאז נגלית הלבנה במילואה בפועל. התחדשות בעולמנו יכולה לבוא, לדעת בית הלל, רק באתגליא ולא באתכסיא. מט"ו בשבט ניקח לעבודתנו את מידת ההתחדשות, וגם אם לא הגענו עדיין למידת האתכסיא של הארץ העתידה לצאת אל הפועל לעתיד, דיינו אם ננצל את מידת האתגליא שלה, המתגלה בט"ו בשבט, להתחדש ולהתעלות.¹⁰

זכר המקדש והכנתו

עד עתה עסקנו בהכנה על ציר הזמן, ההכנה לשבת, אולם ישנו עוד מישור להכנה – על ציר המקום. כך אנו מוצאים את יסוד ההכנה ביחס לבניין המקדש: "אל המקום אשר הכינותי"¹¹. הכנה זו הייתה עיסוקו של דוד המלך, שאמנם לא בנה את המקדש אך התכוון לו והכין את

⁹ ראש השנה פ"א, מ"א.

¹⁰ יש קושי כשמדברים על ענייני ט"ו שבט מצידם הפנימי. בני ארץ ישראל רגילים לצדדים הממשיים יותר ופחות לנמשלים. אולם זוהי טעות. בהשקפת העולם האחדותית שני צדדים אלו הם כשתי שכבות המונחות זו על גבי זו (ה.ע: שיחה זו נאמרה בשנת ה'תשכ"ח, כדלהלן).
¹¹ שמות כג, כ. וראה רש"י שם בשם המדרש (תנחומא) ו'תורה שלמה'.

כליו, כמתואר בפסוקים רבים בדברי הימים, כגון: "ויחל שלמה לבנות את בית ד' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדויד אביהו אשר הכין במקום דויד בגורן ארנן היבוס"¹².

כשם שעל שבת שלעתיד אנו שרים: 'מזמור שיר ליום שכולו שבת', כתוצאה מההכנה, הרי שאף על המקדש העתיד להיבנות שר דוד, כתוצאה מההכנה: 'מזמור שיר חנוכת הבית לדוד'. וכן הוא בילקוט שמעוני: "אמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, הואיל וחשבת לבנותו, אף על פי ששלמה בנך בונהו, לשמך אני כותבו – מזמור שיר חנוכת הבית לדוד"¹³. לעתיד לבוא תעלה השירה על פי ההכנה שבעולם הזה, כפי שאומרת התורה: "אז ישיר משה" – 'ישיר' בלשון עתיד¹⁴. באותו זמן עתידי תהא הלכה כשמאי, מפני שיתגלה אז שכל הרצף שבין שבת לשבת הוא מציאות שבתית, מיום שכולו שבת – ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

נמצאנו למדים¹⁵:

בפרשתנו אנו מצטווים על השבת: 'זכור את יום השבת לקדשו'. זכירה זו באה לידי ביטוי במנהגו של שמאי להתכונן לשבת במשך כל השבוע, ולומר על כל מאכל שהזדמן לו – זה לכבוד שבת. אמנם הלל לא נהג כן, אולם להלכה המנהג כשמאי. השוני שבין שמאי להלל מוסבר על פי הצמד: 'ככוח' ו'פועל'. בעוד שמאי אוחז בממד הנסתר של המציאות, הפוטנציאלי, ומבחינה זו כל השבוע הוא הכנה לשבת, הלל לעומתו אוחז בממד הגלוי וכך כל יום זוכה לברכתו שלו. לכן לעתיד לבא הלכה כבית שמאי, משום שאז הממד הנסתר יצא מן הכוח אל הפועל. קו זה חורז גם את מחלוקת בית שמאי ובית הלל בנוגע לראש השנה לאילן. בית שמאי רואים כבר בראש חודש את פוטנציאל השלמות שעתיד לצאת לפועל, ואילו בית הלל ממתינים להתגלותו בט"ו בחודש. כשם שההכנה קיימת במישור הזמן, ביחס לשבת, כך היא קיימת גם במישור המקום, ביחס למקדש, וכזו היא הכנת דוד לבניין המקדש בידי שלמה. מהכנות אלו עולים השירים: מזמור שיר ליום השבת, ומזמור שיר חנוכת הבית. כך לעתיד תעלה השירה, כשיתברר שיש רצף אחד בין שבת לשבת, ושכל העולם הזה הוא כהכנה ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.¹⁶

¹² דברי הימים ב ג, א. וראה 'קונקורדנציה' ערך 'כון'.

¹³ 'ילקוט שמעוני' שמואל ב, קמה.

¹⁴ ראה סנהדרין צא ע"ב: "אמר רבי מאיר – מניין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר: 'אשר ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לד'". שר לא נאמר, אלא ישיר, מכאן לתחיית המתים מן התורה".

¹⁵ תוספת זו הינה מדברי העורך.

¹⁶ שיחה זו נאמרה בשנת ה'תשכ"ט (בשילוב שיחה לט"ו בשבט ה'תשכ"ד).

הזכויות שמורות למשפחת הדרי. לפניות וקבלת השיחות: elishag100@gmail.com/0587943034